
НЕХАЙ НЕ ЗГАСНЕ ЗІРКА ПЕРЛИНИ АГРАРНОЇ НАУКИ!

До 130-річчя Полтавської сільськогосподарської дослідної станції імені М. І. Вавилова
НААН України

Є події, що залишають глибокий і незабутній слід в історії, назавжди закарбовуються у пам'яті багатьох поколінь.

Саме такою подією в 2014 році для полтавської громади і всієї наукової аграрної спільноти нашої держави було відзначення 130-річчя старшої на Україні наукової установи – Полтавської сільськогосподарської дослідної станції імені М. І. Вавилова НААН України.

Передумови створення цієї унікальної станції склалися ще в далекому 1865 році, коли було організовано Полтавське сільськогосподарське товариство, яке поставило своїм завданням пошук такої системи ведення сільського господарства, яка забезпечила б високу дохідність у нових економічних умовах, під час розвитку переробної промисловості і зростаючому попиту на сільськогосподарську продукцію.

Саме тут і зародилася ідея створення дослідних полів і станцій. Ініціатором об'єднання сільських господарств Полтавської губернії і організації Полтавського сільськогосподарського товариства був князь С. В. Кочубей, який пізніше був обраний першим президентом товариства.

Протягом 18 років Полтавське сільськогосподарське товариство обговорювало питання організації Полтавського дослідного поля і лише 15 липня 1884 року Губернські земські збори надали Товариству на щорічні витрати дослідного поля 3050 крб. і затвердили статут Дослідного поля. На основі цього статуту 28 жовтня (10 листопада) 1884 року Полтавське сільськогосподарське товариство обрало першу раду Дослідного поля, поклавши цим початок його існування.

У 1901 році Полтавські губернські збори постановили перетворити Полтавське дослідне поле в дослідну станцію 2-го розряду і порушили клопотання перед Міністерством землеробства. І лише в 1909 році під час святкування 25-річного ювілею Дослідного поля було вирішено питання про перетворення його в дослідну станцію.

Не простий, а іноді надзвичайно складний шлях пройшла наукова установа до свого 130-річного ювілею.

Заходи, приурочені цій даті, розпочалися 13–14 травня 2014 року на дослідній станції відкриттям меморіальної дошки одному з найвидатніших організаторів сільськогосподарської дослідної справи, вченому в галузі агрохімії, ґрунтознавства, землеробства, рослинництва та методики дослідної справи, засновнику Полтавської наукової школи з агрономії, першому директору Полтавської сільськогосподарської дослідної станції Сергію Федоровичу Третьякову. Заходи продовжилися проведенням науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті С. Ф. Третьякова «Особистість С. Ф. Третьякова у формуванні засад сучасного екологічного землеробства».

За час керівництва станцією С. Ф. Третьяковим були створені ентомологічний і агрохімічний відділи, відділи тваринництва, метеорології, відділ по вивченню бур'янів.

При ентомологічному відділі були побудовані інсектарій, вегетаційний будиночок, виготовлений політермостат власної конструкції з камерами різних температур для виявлення їх впливу на розвиток шкідливих комах. При відділі було

створено спеціальну ентомологічну бібліотеку, яка існує і понині, а також унікальну колекцію комах.

У цей час проводилися дослідження з питань мобілізації азоту, фосфору і калію в ґрунті; досліді зі свинями, вівцями, птицею були спрямовані на вивчення питань їх продуктивності і розробку рекомендацій, які могли б використовуватися дрібними селянськими господарствами; вивчалися головні метеорологічні елементи погоди (температура повітря і ґрунту, вологість повітря, опади, випаровування, сонячна радіація) і їх вплив на розвиток рослин.

22 травня 2014 року в Національній науковій сільськогосподарській бібліотеці НААН України відбулася IX Всеукраїнська конференція молодих вчених та спеціалістів «Історія освіти, науки і техніки в Україні» до 130-річчя появи сільськогосподарської дослідної справи, як організації, та створення Полтавського дослідного поля.

Першого вересня, в День знань, в Полтавській державній аграрній академії було відкрито меморіальну дошку вченому в галузі агрохімії, землеробства, селекції рослин, розбудовнику сільськогосподарської дослідної справи Віктору Івановичу Сазанову, який стояв у витоків створення Полтавського сільськогосподарського інституту (нині Полтавська державна аграрна академія).

28 жовтня 2014 року в Полтаві відбулися заходи з приводу відзначення 130-річчя від дня заснування Полтавського дослідного поля, згодом Дослідної станції.

Урочистості розпочалися зі встановлення на науковому корпусі дослідної станції меморіальної дошки першому директору Полтавського дослідного поля Борису Петровичу Черепакіну.

За період його керівництва було складено першу програму наукових досліджень. Основним методом досліджень був взятий польовий метод, у результаті якого отримуються дані в природних умовах, «с гарантією для наукової технології», як відмічав у своєму першому звіті Борис Петрович. Він же на початку звіту привів епіграф: «Слова и иллюзии проходят, факты же остаются». В програмі вказувалося, що дослідне поле повинно займатися розробкою тих питань землеробства, які виникають у сільських господарів. Тому програма охоплювала питання впливу на урожай озимих хлібів чотирьох видів парів – чорного, зайнятого кормовими культурами, раннього весняного (удобреного і неудобреного) за різної глибини обробітку; порівняльної продуктивності семи видів багаторічних трав; вивчення люцерни і її впливу на урожай озимих і ярих культур; прийомів агротехніки картоплі і

кукурудзи.

Одним із головних напрямків роботи була організація заходів боротьби з несприятливими погодними умовами і, перш за все, із посухою, яка приносила значні збитки сільському господарству, знижувала урожайність.

Після відкриття дошки урочистості продовжилися у приміщенні Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського, де були заслухані доповіді з історії розвитку наукової установи та численні привітання гостей з багатьох наукових аграрних установ України.

28 листопада 2014 року на науковому корпусі Полтавської державної сільськогосподарської дослідної станції було встановлено меморіальну дошку корифею вітчизняної аграрної науки, одному з найвидатніших організаторів, методологів сільськогосподарської дослідної справи, вченому-досліднику, педагогу Віктору Івановичу Сазанову. Після відкриття меморіальної дошки відбулося засідання круглого столу в Полтавській державній аграрній академії «В. І. Сазанов – розбудовник сільськогосподарської дослідної справи та громадянин».

На засіданні круглого столу з фундаментальною доповіддю «Сазанов В. І. (1879–1967) – один з найвидатніших організаторів вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи, освітянин, вчений у галузі агрохімії землеробства, селекції рослин та методики дослідної справи в агрономії» виступив доктор сільськогосподарських наук, професор, Заслужений працівник сільського господарства України, член-кореспондент НААН, директор Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН Вергунов Віктор Анатолійович.

У своїй доповіді В. А. Вергунов відмітив вагомий внесок В. І. Сазанова в наукову аграрну скарбницю.

Працюючи директором дослідної станції, Віктор Іванович збагатив агрономічну науку новими знаннями на підставі досліджень різних елементів сівозмін, які стали основою Всеукраїнської програми з питань складання і вивчення сівозмін.

Сьогоднішнє покоління селекціонерів станції повинно завдячувати В. І. Сазанову, бо саме з його ініціативи та під його безпосереднім керівництвом на Полтавській сільськогосподарській дослідній станції сформувався спершу підвідділ, а згодом відділ селекції, де в 1925 році було розпочато селекцію кормового буряка. Віктор Іванович був не лише генератором ідей з нових напрямків наукових досліджень, розбудови і розвитку установи, але й умілим організатором,

який своєю енергією заряджав весь колектив станції на максимальну відданість роботі.

Полтавщину не випадково називають одним із символів України. Адже цей благодатний регіон дав світу плеяду видатних особистостей, які прославили націю в світі.

З нагоди 40-річного ювілею Полтавської дослідної справи в Україні професор А. Е. Зайкевич писав: «...влияние Полтавской станции на развитие опытного дела на Украине и Велико-россии оказалось громадным... Труды Ротамстедской станции не нашли такого признания в Англии, какое нашла Полтавская станция в своем Отечестве...». І тому не випадково Полтавську дослідну станцію називають «Українським Ротамстедом».

Серед напрацювань вчених станції – унікальний для регіону експеримент, в основі якого лежить розробка І. Овсінського щодо застосування поверхневого обробітку ґрунту.

Завдячуючи нині вже покійному відомому землеробу-практику та вченому Ф. Т. Моргуну – найвідомішому українському послідовнику І. Овсінського на пострадянському просторі і проведеним під його керівництвом широкомасштабним польовим експериментом в Україні впроваджено ґрунтозахисну систему землеробства з контурно-меліоративною організацією території.

У галузі зоотехнії Полтавську сільськогосподарську дослідну станцію прославив професор О. П. Бондаренко, який протягом 14 років очолював її відділ тваринництва. Він уперше в Україні започаткував науковий підхід до питань годівлі, вирощування молодняка, технології беконної годівлі свиней. З його ім'ям пов'язане й інше відкриття світового рівня, яке суттєво вплинуло на розвиток біологічної науки у ХХ столітті – розробка і застосування для потреб тваринництва методу трансплантації ембріонів.

Особливої уваги в історії Полтавського дослідного поля заслуговує унікальний дослід світового значення, якому 130 років. Це беззмінна, починаючи з 1884 року, культура озимого жита на одному місці. У багатьох провідних країнах світу всі підручники з агрономії містять детальні відомості про цей безприкладний експеримент.

Унікальність експерименту не обмежується феноменом його довготривалості на фоні мінімальних агротехнічних заходів. Підтвердженням цьому є неабиякий інтерес Полтавського «дива» широкої світової громадськості з різних галузей сільськогосподарської науки.

На дослідній станції є багаторічний дослід цілини, єдина на Україні колекція комах-шкідників сільськогосподарських культур, яка

налічує більше 30 тисяч особин, унікальна наукова бібліотека, що нараховує понад 70 тисяч літературних джерел, серед яких повне зібрання журналу «Хуторянин».

Нині головними розробками дослідної станції є: розробка й оцінка короткочасних сівозмін для фермерських господарств, що забезпечують підтримку родючості ґрунту та фітосанітарного стану посівів на належному рівні, а також економію енергетичних ресурсів; відпрацювання ресурсозберігаючих технологій основного й передпосівного обробітку ґрунту в поєднанні з економічно вигідними та екологічно безпечними дозами внесення добрив у сівозмінах лівобережного Лісостепу України; розробка та впровадження енергозберігаючої технології виробництва молока і одержання нового типу молочної породи великої рогатої худоби – української чорно-рябої з генетичним потенціалом 7–10 тисяч кілограмів молока від кожної корови за рік; селекційна робота з виведення високопродуктивних, стійких до несприятливих умов середовища сортів і гібридів кормових і зернових культур. За понад 80 років ведення плідної селекційної роботи створено понад 60 сортів і гібридів, серед яких сорт озимої пшениці Косоч, гібриди кукурудзи Санжарський 289 МВ і Оржиця 237 МВ; сорти люцерни – Полтавська Зайкевича, Полтавчанка, Віра; стоколосу безостого – Полтавський 30, Полтавський 52; озимої вики – Полтавська 25, Степна, Ювілейна, Лебедина пісня; ярої вики – Гібридна 97, Гібридна 85; кормового буряку – Переможець, Полтавський білий, Полтавський напівцукровий, Полтавський 71; кормових гарбузів – Гібрид 72 та багатьох інших.

Серед них є унікальні за тривалістю перебування у статусі придатних до поширення в Україні завдяки їх стабільно високим господарським якостям, а також стійкій конкурентоспроможності. Так, сорт люцерни Полтавська Зайкевича перебуває у районуванні з 1931 року, сорти кормового буряку: Переможець – з 1947 року, Полтавський білий – з 1959 року. Сорти озимої вики Полтавська 77 та Степна і сорт люцерни Полтавчанка визнано національними стандартами України.

Крім того, вперше в Україні на угіддях Полтавської сільськогосподарської дослідної станції створено промислово пасіку диких бджіл рудої осмії.

На жаль, в 2011 році тодішнім керівництвом НААН України, недостатньо обґрунтованим рішенням було об'єднано вузькопрофільний Інститут свинарства імені О. В. Квасницького з його дослідною мережею і Полтавський інститут

агропромислового виробництва імені М. І. Вавилова (таку назву на той час мала дослідна станція) з його дослідною мережею, на основі яких створено Інститут свинарства і агропромислового виробництва Національної академії аграрних наук України. Таке об'єднання не забезпечує ефективного функціонування Полтавської державної сільськогосподарської дослідної станції імені М. І. Вавилова, веде до втрати наукового потенціалу, згорання наукових досліджень.

Принагідно відмітити, що генератором ідей і планів по відзначенню 130-річчя Полтавської державної сільськогосподарської дослідної станції, на жаль, була не дирекція цієї установи, а директор Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України В. А. Вергунов.

Саме з його ініціативи, і дякуючи його спонсорській допомозі, було виготовлено і встановлено меморіальні дошки С. Ф. Третякову та В. І. Сазанову на науковому корпусі Полтавської державної сільськогосподарської дослідної станції імені М. І. Вавилова НААН України та В. І. Сазанову на першому навчальному корпусі Полтавської державної аграрної академії.

Неоціненну допомогу в організації та проведенні ювілейних урочистостей надали головний редактор тижневика «Вечірня Полтава» В. П. Марченко, Полтавський обласний краєзнавчий музей ім. Василя Кричевського (директор – Фесик К. Б.), Полтавська державна аграрна академія (ректор – професор Аранчій В. І.), Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. П. Котляревського (директор – Зеленська Т. І.).

Засноване 130 років тому Полтавське дослідне поле є джерелом безпрецедентного за довготривалістю й ефективністю досвіду зі створення на-

укової установи, зразком дослідницької та практичної діяльності, виховання славетних фахівців сільського господарства, корисного і повчального спілкування зі всесвітньовідомими світилами науки. Його живодайна сила впливатиме на нові й нові покоління.

У цьому зв'язку принагідно нагадати слова всесвітньовідомого вченого Миколи Івановича Вавилова, ім'я якого носить станція, з нагоди 40-річчя заснування Дослідного поля «Пусть солнце Украины бесконечно светит над Полтавским Опытным Полем... Пусть длинная вереница деятелей, подобных Черепихину, Дьякову, Соколовскому, Третякову, Курдюмову, Сазанову высоко держит знамя агрономической науки».

Думається, що громада Полтавщини, її науковий аграрний загал будуть і надалі міцно тримати прапор агрономічної науки, не дадуть згаснути зірці перлини аграрної науки України.

Постановою Верховної Ради України від 11 лютого 2015 року № 184-VIII «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2015 році» на державному рівні відзначатиметься 150 років з часу заснування Полтавського товариства сільського господарства.

Мабуть, немає кращої нагоди, щоб згадати і гідно оцінити теоретичну і практичну значущість Полтавського дослідного поля, надавши йому статус Національного надбання.

*Опара М. М.,
кандидат сільськогосподарських наук, професор
кафедри землеробства і агрохімії Полтавської
державної аграрної академії, Заслужений
працівник сільського господарства України*